

SZABÓ ESZTER IDA

„... ÉLNI RADÍROZÁS NÉLKÜL” HORVÁTH ANNA (1924–2005)

A BEREGSZÁSZI MŰVÉSZ ÉLETÚTJA IV.

Horváth Anna Téglagyár utcai házuk szobájában

MESTEREK ÉS MŰZSÁK

Horváth Anna képzeletvilágát olvasással és falusi kirándulásokkal gazdagította, utóbbiak során élvezettel tanulmányozta a házuk elé kiülő parasztasszonyokat és férfiakat. „*Nem véletlenül álldogálnak sokáig a látogatók az előtt a tizenegy terrakotta kisplasztikából álló kompozíció előtt, amely a falusi élet egyik jól ellesett pillanatát vetíti elénk. A kiskapu előtt üldögélő, töprengő, beszélgető, vidáman nevetgélő, pletykázó emberek legkülönbözőbb típusait*

látjuk valami egészen különleges derűs hangulatot teremtő módon megalkotva. *S itt is milyen sokat mondanak a kezek!*¹ – tudósít Csanádi György egy 1969-es kiállításról a beregszászi kultúrpalotában. „*Horváth Anna szívesen ábrázol műveiben idős embereket, főleg öreg parasztokat. Azt hiszem, ez nem véletlen. Hiszen éppen ezekben a nagy rokonszenvvel megalkotott típusokban mutatható meg a legjobban a munka nemesítő, szépítő hatása. Figyeljük meg, milyen megkülönböztetett módon, kihangsúlyozva ábrázolja a művész-nő például alakjai kezét, szinte jellemformáló erőt tulajdonít nekik. Vegyük például az Emberpár nevű nagyméretű kerámia szobrot. Az idős házastársak békésen megnyugvó keze szinte önmagától tolmácsolja a mű mondanivalóját. Becsületes munkában eldurvult és mégis szelíden békés, szinte simogató kezek ezek, melyek éppen úgy együvé tartoznak, mint végtelenül szimpatikus tulajdonosaik.*”² (Csanádi György)

Horváth Anna: *Emberpár* (terrakotta szobor), az 1969-es, beregszászi kultúrpalotában rendezett kiállítás anyagából
(Forrás: Beregi Hírlap)

Horváth Anna:
Öregék (terrakotta)

¹ Csanádi György: *Igazi realista művészet. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 25. évfolyam, 107. szám, 1969. szeptember 11., 4. o.

² Csanádi György: *Igazi realista művészet. uo.*, 4. o.

Az említett kiállításról tudósítva nem csak a falusi öregek beszédes, dolgos kezeit hangsúlyozza ki az újságíró: „*A falusi lakodalmat ábrázoló sorozat minden darabja egy-egy kis remekmű. A táncoló fiatal pár nagy-nagy optimizmusa, az anekdotázó öreg ravaszkas mosolya, a két becsípett koma humoros alakja, a sugdolózó vénasszonyok tekintete – egy-egy telitalálat!*”³

Diákkorában Horváth Anna népművészeti anyagot gyűjtött, korai és későbbi megfigyeléseiből rakta össze antropológiai jegyekkel felruházott munkáit: szobrait, rajzait, festményeit. Előszeretettel művelte, hogy vasárnap délután kiment az autóbusz állomásra, és az éppen bent lévő buszra felszállt. Egy-két megállót utazott, többnyire vitt magával valakit, akivel együtt nézelődött és diskurált. Megállt egy-egy kapualjban, elbeszélgetett azokkal az öregekkel, akik felkeltették érdeklődését. Ezt a szokását sokáig megtartotta, de életformájához hozzátartozott idősebb korában az is, hogy fiatalokkal, magukat kereső pályakezdőkkel vette körül magát. Őket verbuválta be agyagyúrúráshoz, ugyanis a készen vásárolt agyagot ahhoz, hogy szobrászkodásra alkalmas legyen, még többször át kellett dolgozni. Anna gyakran keverte ezt a nyers matériát olyan komponenssel, ami égetés közben eltűnt, az agyag szerkezetét azonban ellenállóbbá, plasztikusabbá, erősebbé, és a tárgyat könnyebbé, légiesebbé varázsolta. Erre a célra különböző anyagokat használt, például fűrészport, kávézaccot, perlitet. A samottot is igyekezett szerkezetében elasztikusabbá, tömegében könnyebbé alakítani, még hozzá márványzúzalékkal, vagy másfajta apró kötőmelékkel, gyakran perlittel. Mivel különlegesen kreatív elmével rendelkezett, a szobrászkodásra alkalmatlannak tűnő matériákkal is sokat kísérletezett. Ilyen volt a beton, melynek kötési idejét hozzáadott anyagokkal módosította, faraghatóságát pedig márványzúzalékkal befolyásolta. Édesapja, Horváth András síremlékét is ilyen módon készítette el.

„*Horváth Anna kidolgozta saját szoborépítési módszerét: az agyag hozzáadásával, „ragasztásával” alakítja ki a szobor vázából a leendő figurát. Egy-egy maréknyi agyagot gyúr meg, amely a szobrász kezében képlékennyé válik, majd ezzel rétegenként építi fel a szobrot.*

A 60-as, 70-es években készítette el földijeinek szoborportré-sorozatát, amelynek minden egyes alakja a népi jellem megtestesítője: az emberi méltóság, az örök értékekben való hit sugárzik e szoborportrékról.

³ Csanádi György: *Igazi realista művészet*, uo., 4. o.

Horváth Anna alkotásainak hősei földművesek, fazekasok, szövönők, táncosok, énekesek”⁴ – olvashatjuk Zoja Kucserenko riportjában, az Ukrajnai Képzőművészeti Szövetség folyóiratában, az *Obrazotvorcse misztectvoban*.

A szobrászno tehetségét már ifjúkorában is jól kamatoztatta: „*A szomszéd házban egy fiatalember bérelt szobát. A városi könyvtárban dolgozott, és néha hozott kiselejtezett könyveket a háziasszonyának, hogy fűtsön velük. Elvittem a könyvekből, és otthon olvasgattam őket. Az olvasottakat megpróbáltam magam elé képzelni, és agyagból megmintáztam az elképzeltet. Gyermekkoromban előfordult, hogy többet kerestem, mint az apám, aki a vasútnál dolgozott. Egész évben az iskolatársaim kötelező rajzait csináltam, meg plasztilból különböző figurákat gyúrtam.*”⁵

Autodidaktaként sajátította el a szükséges ismereteket. A gyors szakmai fejlődésnek komoly háttere volt: a tájékozott, művelt fiatal alkotó nagy érdeklődéssel figyelte a képzőművészet európai áramlatait, és a Szovjetunió sikeres, illetve a maga idejében modernnek számító művészeink munkásságát is követte. „*Azt mondom, nem volt mesterem? A gimnázium könyvtárában dolgozgattam, most már bevallom: a matematika-tanárnőm helyett, mert ahhoz nem is könyitottam, mármint a matematikához, s hogy néhány óráról távol maradhassak, szívesen átvállaltam egyet-mást a tanárnő könyvtárosi tennivalóiból. Itt kerültek először művészeti könyvek a kezembe, s itt láttam meg annak a nagy szobrásznak a reprodukált alkotásait is, aki akkor egészen megdöbbenett. Mestrovics! Első mesteremnek Mestrovicsot vallhatom. Szenvedélyesen rajongtam ennek a volt pásztorgyermeknek a történelmi pátoszú szobraiért. Hát még Kovács Margit! Sírva fakadtam egy-egy kerámiájának láttán, mélységesen irigyelve hitét és valóságos áhítatát, amivel a világot befogadta. Már volt némi szobrászi múlt a hátam megett, mikor kezdtek a szememre vetni Kerényihez való vonzódásomat... Mi ez, ha nem tudatos választása a magam mestereinek? Tanulni senkitől sem szégyen, és nagyon bízni magunkban, a magunk művészetében a legvadabb dilettantizmus.*”⁶

A Horváth Annára nagy hatást gyakorló Ivan Mestrovics (1883–1962) nemcsak a horvát képzőművészet legnagyobb alakjának számít, hanem a világ legkiemelkedőbb szobrászai közé is sorolható. Pásztorfiúként fafaragással kezdte a szobrászatot, a bécsi művészeti akadémián végzett. Első kiállítása 1905-ben

⁴ Zoja Kucserenko: *Horváth Anna Kárpátjáról*. In: *Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 56. évfolyam, 96-97. szám, 2000. november 11., 3. o.

⁵ H. Barta Lajos: *Horváth Anna szobrász. Lányok, Asszonyok*, 1974., 30. évfolyam, 6. szám, 28. o.

⁶ Balla László, *A felfedezés izgalmai. (Horváth Annával Balla László beszélget)*. MEZSGYÉN ÁLLVA. *A kárpátjai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén* (interjúk). Összeállította és szerkesztette: Balla D. Károly. Galéria Kiadó, Ungvár – Budapest (1993), 96. o.

volt huszonkét évesen. Alkotásai gyakran testesítették meg a délszláv népeposz részleteit (például mitológiai fejek és alakok megformálásának képében), vagy a legendákból ismert alakokat, a hősokról és prófétákról szóló mítoszkepeket. Láthatunk tőle mezopotámiai meseállatokat, egyiptomi istenségeket, görög amazonok ábrázolását. Több munkájában mégis sajátos népies hangot üt meg, mely emlékezteti a nézőt a pásztorfiúra, aki fafaragással töltötte idejét, míg nyáját őrizte. Formáiban egyértelműen fellelhető valamilyen mediterrán báj. Minden anyagot felhasznált és mesterien formált. Készített vallásos reliefet és világi tárgyú plasztikát. Élete késői szakaszában a női alakokat változatos, gyönyörű és realiztikus módon jelenítette meg.⁷

Horráth Anna női fejét megformáló szobra

*Ivan Mestrovics szobrával ellátott plakát a művész 1983-as zagrebi kiállítására
(forrás: <http://athena.muio.hr>)*

A másik művész, akit Horváth Anna említ a riportban, a magyar modern kerámia elismert alapítója, Kovács Margit (1902–1977) iparművész, szobrász, keramikus, Kossuth-díjas, érdemes művész, kiváló művész. Bécsben és

⁷ Perekházy Károly: *IVAN MESTROVIC (1883-1962)*, In. *Műemlékvédelem*, 1962., 6. évfolyam, 4. szám, 257. o.

Münchenben tanult, huszonhat évesen már több munkáját kiállították. Terrakotta, festett művei Európa-szerte ismertek. Munkásságának legnagyobb csoportját a fényes mázas kerámiák és reliefek képviselték. Utolsó percig tökéletesítette technikai tudását. Az agyagba való vésés, az agyagmázak valamint az ólomházak kivételes ismeretével rendelkezett. Jellemzőek rá a nagyméretű korongolt figurák, az emberábrázolás és a dekorativitás. Mintázott domborművein népművészeti élményeket figyelhetünk meg. A terrakotta mellett samottot is használt. Korongolt figuráiban madonnákat, angyalokat, pásztorokat, falusi embereket és századvégi kispolgárokat egyaránt ábrázolt.⁸

Horváth Anna domborműve; festett, égetett kerámia (magányűjtemény)

Kovács Margit Családi fényképalbum c. munkája (1953); korongozott, mintázott, engobe festéssel díszített, mázas terrakotta, körplasztika; Ferenczy Múzeum, Szentendre (Forrás: <https://www.artmagazin.hu>)

Anyaghasználatában Horváth Anna munkái hasonlóságot mutatnak Kovács Margittal: terrakotta, égetett szobrok, alkalmanként színes mázak, fém sók használatával. Formaviláguk, technológiai repertoárjuk és stílusjegyeik mégis

⁸ *Magyar Életrajzi Lexikon* III., kiegészítő kötet (1981), A-Z, Budapest, Akadémiai kiadó, 433. o.

összekeverhetetlenül elkülöníthetővé teszik a két művész alkotásait. Legszembetűnőbb különbség Kovács Margit koronghasználatra. Horváth Anna agyag-hurkákából építette fel figuráit, az alaptól kiindulva annak koronájáig, a fejig. Az arcformák kialakításában is megjelenik ez a különbözőség. Horváth Anna tisztán kivehető antropológiai jegyekkel ruházta fel a figuráit, ábrázolásmódja nem stilizált, nem általánosító, bár tipizál. Mindez inkább közelít a valósághoz, ami az arcok megformálásán, az alakok tartásán, viseletén is megmutatkozik. Különböző nációjú embertípusokat tudunk elkülöníteni ezekben a mesterművekben. Ebből a szempontból valóban inkább Mestroviccsal mutat némi rokonságot, aki szintén nagy hangsúlyt fektetett az ilyen típusú ábrázolásra.

Kovács Margitnál az arc, a test realizisztikus megformálása nem domináns, ezek a kulturális jegyek a festett részletekben jelennek meg. Horváth Anna pályája elején rövid ideig használt mázakat, ezt követően, viszonylag sokáig, nem színezte szobrait. Alkotói tevékenységének utolsó szakaszában fordult a díszítés felé. A népviseletben ábrázolt figurák ruháit karcolással, sók felhasználásával tette színessé, rajzossá. Máskor szakrális tárgyú vagy a humánus szakralitását mutató szobrait egy-egy kiemelendő részletre vonatkozóan aranyfüsttel díszítette.

Horváth Anna szobra; terrakottafej, aranyozott (magángyűjtemény)

Kerényi Jenő (1908–1975) nevét olvashatjuk harmadikként a beszélgetésben. Kerényi elismert szobrász volt, Munkácsy-díjas, Kossuth-díjas, érdemes művész, kiváló művész. Budapesten és Rómában tanult. Harminc évesen állított ki először. Többek között a kisplasztika mestere volt, de számos monumentális köztéri szobor is őrzi munkásságát. Anyaghasználatát tekintve jellemzően fémmel dolgozott, leginkább bronzal. Kevés számú, pályája elején készített terrakotta szobrai valóban mutathatnak hasonlóságot, mégis elmaradnak azok a finom részletek, például az arc megmunkálásánál, melyek Anna szobraiban hangsúlyosak. Kerényit elsősorban a mítoszok izgatták egész életművén keresztül. A barbár, az antik, a magyar mítoszok, legendák, az ó- és újszövetség témái és az etruszk művészet volt rá nagy hatással.⁹

Horváth Anna pegazusa női alak; terrakotta (magángyűjtemény)

Kerényi Jenő Lovas c. szobra (1959); bronz, a MNG gyűjteménye (forrás: <https://mng.hu>)

Horváth Anna művészetére jellemző volt a bibliai ihletettségű téma, elsősorban a keresztény vallásból merített. Jézus Krisztus alakját megszámlálhatatlan alkotásán ábrázolta munkássága során, minden műfajban: szobrok, grafikákban, festményeken, metszeteken, plaketteken. Jellemzően kidolgozásukban pontos, finom, letisztult munkákról van szó. A Kerényiire

⁹ Magyar kiállítási, művészeti katalógusok a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből (2006): Kerényi Jenő (1908–1975), Budapest–Sopron, Körmenidi Galéria, 3. o.

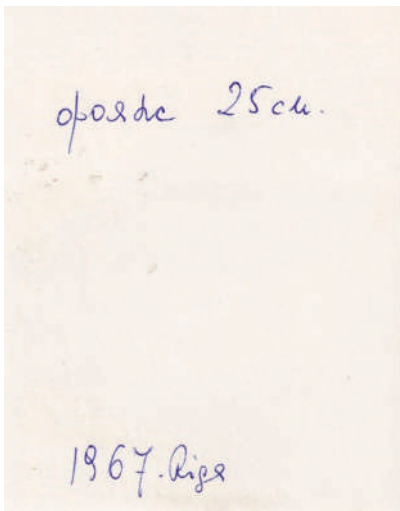
jellemző monumentalitás Annánál nem általános, mégis ezen a területen is maradandót alkotott. „Az utóbbi öt év folyamán grandiózus alkotómunkát végzett: a nagyszőlősi gótikus templomban 12 kerámia domborművén ábrázolta a Keresztutat, Jézus Golgota-járását, több monumentális szobrot is készített. A bibliai tematikához fordulva a műfaj díszítőelemeit szervesen vegyíti össze a monumentális alkotásokban. Ezek az alkotások is magukon viselik a művész által kedvelt kárpátaljai földművesek jellemzőit. A művész mesteri leleménnyel harmonizálja ezekben az alkotásokban az arckifejezést a kezek mozdulatainak ritmikusságával...”¹⁰ (Zoja Kucserenko)

*Horváth Anna Örmény kereszt c. szobra;
terrakotta, aranyozott (magángyűjtemény)*

¹⁰ Zoja Kucserenko: *Horváth Anna Kárpátaljáról*, uo., 3. o.

Horváth Annát különösen vonzotta a baltikumi képzőművészet, mert ezek az északi kultúrák meg tudták tartani ízlésbeli és identitásbeli önállóságukat a szocializmus erőltetett befolyása mellett is. A későbbi években, már hivatásos szobrászként, gyakran meghívták alkotóházakba. Egy Riga melletti kisvárosban, Dzintariban, a Balti-tenger partján többször megfordult egy-egy hónapra.

*Horváth Anna mázas kerámiaszobra (fajanszagyag),
melyet Rigában készített 1967-ben*

A korabeli Szovjetunió különböző köztársaságaiból érkeztek ide képzőművészek. Hatalmas baráti kört és holtáig tartó népszerűséget szerzett magának ezekben a körökben. Többnyelvűsége lehetővé tette a kommunikációt lett, litván, orosz, ukrán, örmény, azerbajdzsán származású művészekkel egyaránt. Életének ezek az epizódjai mindig jelentős állomásai voltak munkásságának. A kollégák tisztelték benne a ragyogóan kommunikáló és nemzetközi műveltségű polihisztort. Ha megengedte, szívesen beültek mellé műtermi szobájába, ahol boszorkányos gyorsasággal épített fel agyagból egy-egy figurát. Nem csak az ábrázolás egyediségével vívta ki művészarbátai elismerését. Technológiai bravúrjai, újításai is megihlették az érdeklődőket. Ő is szívesen tanult. Egy alkalommal például együtt dolgozott Gorka Géza (1894–1971) ismert magyarországi keramikussal, aki a mázak és sók technológiai ismereteivel gazdagította Horváth Anna repertoárját.

Gorka Géza, a Munkácsy- és Kossuth-díjas magyar iparművész, keramikus, érdemes művész a XX. század első felében élt magyar keramikusok egyik legjelentősebb alakja. Elsősorban használati kerámiát, teás- és feketéskészleteket, vázákat, tálakat készített a népi fazekas hagyományok továbbvitelével, az ónmázás, habán edények színeivel és mintáival. Sajátos stílusa volt, technikájában folyamatosan fejlődött. Egyre bonyolultabb máztechnikákat alkalmazott, a mázak technikai bravúrával a különleges fajták egész sorát hozta létre. Nevét külföldön is ismertté tette munkássága, több nemzetközi kiállításon is szerepelt.¹¹ Tragikus eset, hogy az addig gazdag Gorka-gyűjtemény egy jelentős részét 1945-ben szovjet katonák szilánkokra lötték. Agyaggalamb lövészetre használták fel a bakák a gyönyörű mázas tárgyakat, mikor a művész verőcei villájának műhelyébe benyomultak.¹²

*Horváth Anna mázas dom-
borműve, fajansz agyagból
(magángyűjtemény)*

*Gorka Géza-kerámiák a Kieselbach Galériában
(2020), Chovanecz Balázs gyűjteménye,
(Forrás: <https://nullahategy.hu>)*

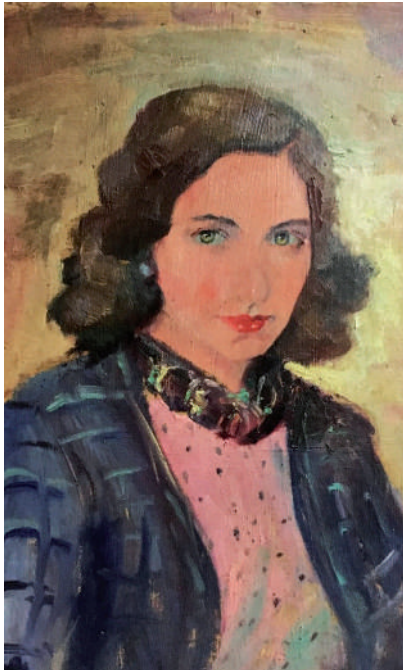
Horváth Anna mesterei, mentorai közül nem hagyhatjuk ki Garanyi József (1921–2009) nevét, mert ő volt az a művész, aki a kezdetekben segítette és bátorította a szobrásznőt: „1958-ban Garanyi József kárpát-ukrajnai művész felfigyelt a munkáimra. Szobraimat megnézték a Szovjet Képzőművészek Szövetsége megyei tagozatának vezetői is, azután meghívtak, hogy vegyek részt a hagyományos őszi tárlaton. Harmincnégy éves voltam akkor. Hat kis

¹¹ *Magyar Életrajzi Lexikon* III., kiegészítő kötet (1981), A-Z, Budapest, Akadémiai kiadó, 254. o.

¹² <https://nullahategy.hu/agyagalamb-loveszetten-lottek-szilankokra-a-szovjetek-a-magyar-pi-casso-keramiaremekeit/>

szobrot állítottam ki, az egyiket gyantából mintáztam. Két év múlva felvettek a Szovjet Képzőművészek Szövetségébe."¹³

Anna szoros barátságot kötött a tőle mindössze néhány évvel idősebb művésszel, aki hozzá hasonlóan későn kezdte pályáját. Garanyi (született Gussenberger) József Bátyuból származott, de már gyermekként Beregszászra került, itt is érettségizett, majd egyetemre ment. Főmérnökként kezdte munkás éveit, ezt követően tanítószkodott, és fényképészként is dolgozott. A festő és grafikus 37 évesen – 1958-ban – lett tagjelöltje, majd 1961-től rendes tagja a Szovjetunió Képzőművészeti Szövetségének.¹⁴ A Szövetségbe az kerülhetett be, akinek legalább kétszer volt kiállítása. Amikor felvették, mindösszesen 12-en voltak tagok Kárpátalján. Garanyi saját bevallása szerint a portré volt a legkedvesebb témája – Horváth Annáról többet is készített –, népszerűvé viszont tájképei tették.

Garanyi József egy korai portréja Horváth Annáról

¹³ H. Barta Lajos: *Horváth Anna szobrász*, uo., 28. o.

¹⁴ Dupka György: *Kárpátalja magyar személyi és intézmény-adattára*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993, 41. o.

Garanyi szerint a portré műfaja az emberek körében nem túl népszerű, és kevesen értékelik. Valamennyi festészeti eszközzel dolgozott: alkalmazta az akvarellt, a gouache-t, az olajfestéket, a száraz és zsíros pasztellt. Változatos témákban alkotott: csendélet, portré, tájkép, zsánerkép, akt került ki a keze alól. Az évszakok közül legtöbbször a téli időszakot festette meg. „*A jelenkor fiatal festői számára az üzenete az, hogy sokat kell dolgozni. Nem képeket kell festeni, hanem tanulmányokat. Valamint az, hogy ne elsősorban nyereségvágyból kezdjenek a festészethez. Volt egy érdekes esete. Egy alkalommal felkereste egy fiatal festő, aki megmutatta a mesternek egyik alkotását: egy rajzot egy fáról. Amikor Garanyi József megkérdezte látogatójától, tudja-e, milyen fát festett meg, a fiatalember csodálkozva rázta meg a fejét. Márpedig az alkotóművésznek jól kell ismernie művészete tárgyát, különben nem tud abba lelket lehelni...*”¹⁵ – idézi Molnár Bertalan újságíró a festőművészt. Horváth Anna is eszerint gondolkodott.

Garanyi József több elismerésben is részesült, kiállításai voltak a Szovjetunió és Európa számos városában, természetesen Magyarországon is.

Horváth Anna Garanyi Józseffel

¹⁵ Molnár Bertalan: *Festői életút. In. Beregi Hírlap (Vörös Zászló)*, 2006. április 1., 62. évfolyam, 23-24. szám, 2.o.

Horváth Anna pályájának másik előmozdítója Vaszilij Ivanovics Szvida (1913–1989) volt, aki szintén kárpátaljai művész. Szvida szobrász, fafaragó, népművész, az Uzshorodi (magyarul Ungvári) Művészeti Alap egyik tagja volt, akinek a biztatására nevezett be Horváth Anna a területi képzőművészeti kiállításokra, és rendezte meg első önálló, perszonális kiállítását, és aki delegálta őt a szövetségbe. A még csak pár éve a pályán lévő művésznő 1960. szeptember 23-án kapott – Vaszilij Szvida aláírásával ellátott – értesítőt, melyben tudatták vele, hogy delegálták őt a Kárpátaljai Képzőművészeti Szövetség ajánlásával az USzSzk (Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság) Képzőművészeti Szövetségébe, és ennek értelmében október hónap első napjaiban rendes taggá kívánják fogadni. Vaszilij Szvida leírja a dokumentumban, hogy nyolc dolgot kér be az ajánláshoz:

1. A megküldött formanyomtatványt kitöltve.

2. Önéletrajzot, konkrét adatokkal a művészeti tevékenységére vonatkozóan.

3. Fogalmazzon meg egy kérelmet, azt nyújtsa be a tagsági felvételihez, ezáltal kérelmezze felvételét az USzSzk Művészeti Szövetségének kárpátaljai részlegére.

4. 6x9 cm méretben fényképet a felvételi kérelem mellé.

5. Még egy fotót az igazolvány kiállításához.

6. Legkevesebb három művészeti alkotás bemutatását, amivel jelentkezik.

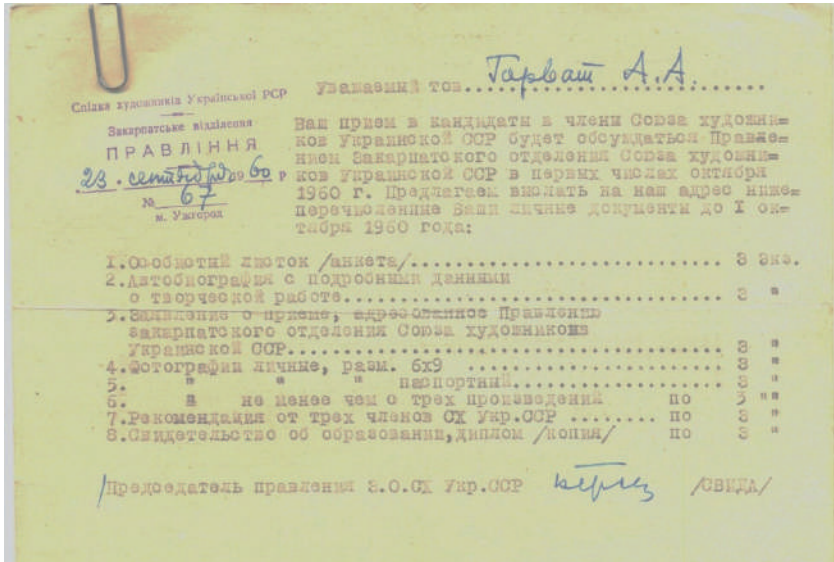
7. Három hivatásos ukrainai művész ajánlását.

8. Képesítésére vonatkozó dokumentumok igazolását.

Előkészületet igényelt a tagság megszerzése, és időt is, mert csaknem három évet várt a döntésre a művésznő. Horváth Anna 1963-tól vált az Ukrainai Képzőművészeti Szövetség rendes tagjává.

Vaszilij Szvida a népelet kiváló ismerője volt, mert maga is ebből a közegből származott. Munkásságáért 1973-ban elnyerte a Szovjetunió népművésze címet, majd Ukrajna érdemes művészévé választották. Számára a legfontosabb anyag a fa volt, bár agyaggal, porcelánnal és majolikával is dolgozott, emellett néhány ikonosztáz és oltárkép elkészítése is a nevéhez fűződik. A Képzőművészeti Szövetség elnökének, a paraszti származású Vaszilij Szvidának alkotásai erdei munkásokat, földmunkásokat, gyári munkásokat, partizánokat és munkás–paraszt diákok életét ábrázolták. A Szvida-szobrokat az egész Szovjetunióban ismerték és becsülték. Műtermében ott álltak a fogasokon a kárpát-ukrán nemzeti viseletek.¹⁶ Horváth Anna

¹⁶ Illés Béla: *A munkácsi várban*. In: *Szabad Nép*, 1955. január 16., 13. évfolyam, 15. szám, 5. o.

Horváth Anna részére szóló értesítés a művészeti szövetségbe való delegálásról Vaszyliv Szvida aláírásával

egyik meghatározó témája szintén a népi élet részleteinek megjelenítése volt. Anna is gazdagon használta munkássága során a különböző etnikumok ruházatának mintázatát, jellegzetességeit.

Horváth Anna beregi táncosokat ábrázoló terrakotta domborműve Vaszyliv Szvida *Eskivő c.* szoborkompozíciója, anyaga fa
(forrás: <http://www.golos.com.ua>)

Szvida az 1968-ban Szegeden, Fenákel Judittal készült riportjában a következő mondatokkal mutatja be önmagát a magyar közönségnek:

„– Önmagáról nehezen nyilatkozik az ember – mosolyodott el V. Szvida. – Az én művészi pályafutásom nagyon is egyszerű. Valamikor egy cseh városban munkásként dolgoztam egy műhelyben, ahol egyházi tárgyakat készítettünk. Később megismerkedtem a kárpát-ukrajnai művészekkel, s 1946-ban felvettek a Szovjetunió képzőművészeti szövetségébe. Célkitűzésem, hogy minél tökéletesebben tudjam szoborrá formálni azt a valóságot, amit magam körül látok. Anyagom a fa, szeretem a kis méreteket.”¹⁷

Horváth Anna nemzetközi szinten is követte a művészeti irányzatokat. Ernst Barlach (1870–1938) munkáit nagyon kedvelte, aki hozzá hasonlóan szintén polihisztor volt: szobrász, grafikus, festőművész, illusztrátor, printmaker (nyomómester), író, drámaíró. A német művész szobrászatának stílusa, az általa megteremtett emberi arcok ábrázolása és plasztikussága Horváth Annát elvarázsolta és megihlette. „*Barlach művészi célja: lelket ábrázolni a testen át. A lélek, mely Barlach alkotásaiban kifejezésre jut, egy magányos, elhagyatott, vívódó lélek: gyökértelenül és társtalanul vergődik. Valami megfoghatatlan vágy lobog figuráinak súlyos és egyben merész mozdulataiban. Lázadó lélek Ernst Barlach, a merész indulatok tüze elragadja, de ugyanakkor miszticizmusra hajló lírai érzelmessége teljesen idegen minden forradalmiságtól (...)* Alakjai a parasztság nyomorát, állati sorban sínylődő

Horváth Anna Barlach és a humor című szobra, terrakotta

Ernst Barlach „Der Schwebende” („A lebegő”) című bronz szobra (1927), Güstrow székesegyház (forrás: <https://www.svz.de>)

¹⁷ Fenákel Judit: Kárpát-ukrajnai művészekkel Csongrád-megyében. In: *Tiszatáj*, irodalmi és kulturális folyóirat, XXIII. évfolyam, 2. szám, 1969. február, 144. o.

elhagyatottságát, vagy vallásos megadással, tompán tűrő magatartását fejezik ki. (...) Meglátta azt, hogy a művészetnek a tömegekből, a népből kell kiindulnia, hogy utat találjon a nép szívéhez."¹⁸ Barlach mesterien formálta meg az arcokat, drámai és kifejező végeredménnyel. Egy lebegő, angyalt ábrázoló bronz szobra teljesen elbűvölte a szobrásznót.

A Horváth Annára hatást gyakorló művészek listája igen hosszú, hiszen a művésznő mindig szívesen tágította látószögét. Azonban ki kell emelni azt a tényt, hogy a rá hatást gyakorolt mesterek és alkotások olyan mély átlényegülésben kerültek be a világába, melynek eredményeképpen mindazt, ami Horváth Anna kézjegyét felismerhetővé és összetéveszthetetlené tette, nem befolyásolták. Egyfajta szintézisben olvadtak egybe a rá ható jelenségek, melyek centrumában mindig az alkotóra ismerünk.

Három kárpátaljai művész nevét semmiképp nem szabad kihagynunk tanítómestereinek felsorolásból: Erdélyi Béla festőművészt, Boksay József tájképfestő és grafikus és Manajló Fedor festőművészt. Pál György remekül összefoglalja Balla László kárpátaljai művészekről szóló könyvismertetőjében a három művész jelentőségének mibenlétét. Erdélyi Bélával kezdi: *„Erdélyi Bélát olyan szuggesztív erejű pedagógusnak és művészetszervezőnek tartja, akinek szinte fel sem becsülhető hatása volt a terület egész e századi művelődési életére, és akinek a nevéből elválaszthatatlan annak a nagyszámú és tehetségeiben gazdag művészgárdának a kialakulása, amelyet ma egész Ukrajnában Kárpátontúli iskolának emlegetnek.*"¹⁹

Erdélyi Béla (1891–1955) kárpátaljai születésű művész, Budapesten tanult a Képzőművészeti Főiskolán, tudását Münchenben, Párizsban, Svájcban és Olaszországban is gyarapította. Sok művészeti irányzattal, iskolával és stílussal találkozott. 1927-ben Boksay Józseffel együtt megalapították Ungváron a művészeti szabadiskolát, majd 1931-ben a Kárpátaljai Képzőművészek Szövetségét. Életében elenyésző számú erkölcsi és anyagi elismerésben volt része, nem kapott semmiféle kitüntetést vagy címet, annak dacára, hogy nála többet aligha tett valaki Kárpátalja képzőművészetének fellendítéséért. Ennek az „eredménytelenségnek” politikai okai voltak, mert meggyőződése volt, hogy a nagyvilág, de elsősorban Európa felé kell fordulnia a térségnek. *„Nyíltan síkra szállt amellett, hogy a művészethez szabad, kötetlen alkotó*

¹⁸ Ernst Barlach-kiállítás Berlinben. In. *Szabad Művészet*, 6. évfolyam, 3. szám, 1952 március 1., 125-126. o.

¹⁹ Pál György: BALLA LÁSZLÓ: Csillogó, lobogó, vibráló tájak. In. *Szabolcs-Szatmári Szemle*, Gazdasági, társadalmi és kulturális folyóirat, 11. évfolyam, 2. szám, 1976, 118-119. o.

*légkörre van szükség, senkinek sem szabad megmondani-sugallni, hogy mit és hogyan fessen. E nézete miatt gyakran összeütközésbe került a művelődési élet dogmatikus irányítóival, a pártállam kiszolgálóival.*²⁰ A „feketelistára” került festőművészt végül a hatalom menesztette az igazgatói székből, majd az intézményből is. Az Ungvári Iparművészeti Szakiskola, ahol hosszú éveken át tanított, később az ő nevét vette fel.

*Horváth Anna festménye
édesapjáról, Horváth Andrásról*

*Erdélyi Béla festménye
(forrás: <https://bdk.blog.hu>)*

Erdélyinél csak hét évvel volt fiatalabb művésztestársa, Boksay József (1898–1974). A kárpátaljai tájképfestő és grafikus szintén a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végzett, és bejárta tanulmányi útja során Európát (Drezda, Bécs, Párizs, Prága), mégis más pályát futott be, mint kollégája. Boksay diplomája kézhezvétele után, az első világháborúban több mint négy évre fogságba esett, és Oroszországba vitték. Hazatérve kezdett a tanítás felé fordulni. „Erdélyi szabadfelfogású vallásosságától eltérően (naplójából meggyőződhetünk erről), Boksay mélyen hívő, templomba járó, imádkozást, gyónást-áldozást el nem mulasztó ember volt. Tanítványaikra – kire kisebb, kire nagyobb mértékben – ez is

²⁰ Baráth Mihály: *A MESTER*, In. *Kárpáti Igaz Szó*, 72. évfolyam, 98. szám, 1991. május 25., 6. o.

hatással volt.”²¹ A festőművész vallásossága nagy valószínűséggel abból fakadhatott, hogy édesapja görögkatolikus pap volt. Freskói a szovjetek uralmáig és a görögkatolikus vallás üldözéséig számos görögkatolikus templomot díszítettek. Legkedvesebb modellje felesége volt, akinek arca a festő több egyházi témájú művén is feltűnik. Boksay kedvelte a csendéleteket, szerettt kint a kertben vagy a réten dolgozni. Tájképein megörökítette a vidék természeti és épített szépségeit. Portrékat és életképeket is készített, sokoldalú művész volt.²² Élete során a Szovjetunió népművésze, Ukrajna népművésze, érdemes művésze és a kiváló művész címet is elnyerte. Pál György megfogalmazásában Horváth Anna „Boksay Józsefben a mestert, a tudóst és a művészt tiszteli, akinek a „szinte már klasszikusnak számító kárpátontúli tájkép” megteremtése fűződik a nevéhez, aki azonosulni tudott nemcsak a vidék természeti és hangulati sajátosságaival, hanem e földterület lakóinak lelki életével is.”²³

A Szovjetunió felbomlása után, 1990-ben a Kárpátaljai Szépművészeti Múzeum felvette Boksay József nevét.

Horváth Anna Temezési menet Haláboron c. zsánerképe

Boksay József „Tutajosok” c. zsánerképe, 1956

Manajló Fedor (1910–1978) festőművész a kárpátaljai művészek csoportosulásának szintén egyik jeles alapítója. Prágában végzete el az ipar- és képzőművészeti főiskolát, az anyagilag vonzóbb nyugat-európai karrier helyett mégis szülőföldjét választotta. Saját ars poeticáját az alábbi szavakkal

²¹ Balla Pál: 95 éves a Verhovinai Madonna alkotója. In. Kárpáti Igaz Szó, 3. évfolyam, 80-81. szám, 2007. május 26., 13. o.

²² Erfán Irén: 110 éve született Boksay József. In. Kárpáti Igaz Szó, 82. évfolyam, 145-146. szám, 2001. október 6., 14. o.

²³ Pál György: BALLA LÁSZLÓ: Csillogó, lobogó, vibráló tájak, uo., 119. o.

fogalmazta meg: „A hegyvidéki emberek életmódjának megértése készítetett a kárpát-ruszinok jellegzetes természetének ábrázolására. Megéreztem azt, amire nem tanított Prága, megláttam azt, amit nem mutatott Európa. Ez az erő és érzelem vezérel még ma is művészetemben”.²⁴ Alapító tagja volt az Ungváron létrehozott Kárpátaljai Képzőművészeti Iskolának. Élete vége felé megkapta az Ukrajna Kiváló Művésze kitüntetést. „Nagyapám azért jött haza Kárpátaljára, hogy társadalmi szerepet is vállaljon. Eltökélte, hogy segít a gazdag ruszin folklór hagyományok megőrzésében és részt vállal a helyi kultúra fejlődésében. Lenyűgözte a táj és az emberek méltóságteljes nyugalma. Fáradhatatlanul járta a vidéket és mindenhol skicceket készített. Ő kezdeményezte, többek között, az ungvári skanzen létrehozását is” – meséli nagyapjáról a szintén festőművész unoka, Manajló András.²⁵

Pál György írásában rövidebben említi Manajlót, mint Erdélyit vagy Boksajt: „Manajló Fedor a Podkarpatska Rus »Gyász«-ának, a kárpátaljai szegénységnek, a népeletnek a legigazibb festője.”²⁶

*Manajló Fedor Szomszédasszonyok c. festménye, 1936
(forrás: A MANAJLÓ festőfamilia helye és szerepe
az egyetemes ruszin kultúrában)*

²⁴ http://www.diplomatamagazin.hu/ftp/pxgtn1w_dnet58-59.pdf

²⁵ http://www.diplomatamagazin.hu/ftp/pxgtn1w_dnet58-59.pdf

²⁶ Pál György: BALLA LÁSZLÓ: Csillogó, lobogó, vibráló tájak, uo., 118-119. o.

Pál György Horváth Anna művészetét jóval hosszabban taglalja, mint a fentebb említett három művészt: „*A beregszászi születésű és ma is ott élő, egykori téglagyári munkásnőt, az autodidakta Horváth Annát a »művészet, a kultúra mindenesének, páratlanul sokoldalú, színes, mobil, harsány egyéniség« -nek nevezi. Horváth Anna népi-mitológiai ihletettségu művészete nemcsak szűkebb hazájában és Szovjetunió-szerre, hanem Magyarországon is jól ismert. Sokoldalú, született »őstehetség«.* Fafaragó és szobrász, keramikus és éremművész egyszerre, de ugyanakkor kitünő könyvillusztrátor, díszlettervező és belsőépítész, sőt közíró is, a »Megtört a csend« című aktuális és agitatív erejű riportkönyv szerzője. Balla László Horváth Anna egyéniségében a mindig kísérletező és újat kereső, a felfedezés izgalmait minduntalan művészi alkotássá formáló művész tipikus alakját mintázza meg, aki eredeti tehetségével és műalkotásaival hol ebben, hol abban a műfajban ejti csodálatba nemcsak híveit, hanem a tárlatlátogató közönséget is.”²⁷

Anna művészetének sokszínűsége tagadhatatlan következménye annak, hogy mindig nyitott volt mások világlátására. Szívesen tanult az őt körülvevő „nagyoktól”, de bárkitől, akit arra érdemesnek tartott. Életének alkotóházas korszaka a szülők előregedése és betegeskedése miatt zárult le. Ekkorra azonban már olyan szintű elismerésben és ismertségben volt része, hogy az a világ, melynek befogadásához korábban neki kellett utaznia, már bejött az otthonába. Az egyre enyhülő szocialista éra a határok közötti mozgást is enyhítette. Az öregedő és a koros művész élete utolsó szakaszában csaknem naponta fogadott vendégeket.

„*A harmadik festőnemzedékhez besorolt Horváth Anna a »leguniverzálisabb művésziünk«*” – állapította meg róla Balla László. „*Életművében különféle szakaszokat különböztethetünk meg*” – írja róla Prihogyko Duska.”²⁸ Prihogyko meglátása szerint felismerjük ebben az életműben „a gótikus, barokk, klasszikus művészethez való kötődést. Számos zsánerszobor megalkotója, e művek a kárpátaljai és magyarországi népművészet hagyományaira épülnek. Szerény méretű kerámiafigurái a népelet élénk jeleneteit örökítik meg. Különféle etnikai típusok életteli megjelenítése, melegséggel, jóindulattal párosuló finom humor jellemzik plasztikáinak e sorozatát.” Az Ungvári Televízió 2004-ben, a művésznő 80. születésnapja alkalmából interjút készített vele, amelyben Horváth Anna vallott életéről, életfilozófiájáról. Mint mondta: „*csak tiszta szívvel és tiszta lélekkel lehet hozzányúlni az anyaghoz, papírhoz, ceruzához, az emberhez.*”²⁹

²⁷ Pál György: *BALLA LÁSZLÓ: Csillogó, lobogó, vibráló tájak*, uo., 119. o.

²⁸ Dupka György–Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar képzőművészek arcképcsarnoka*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017, 106. o.

²⁹ Dupka György–Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar képzőművészek arcképcsarnoka*, uo., 106. o.